

KITAIBELIA	IV. évf. 1. szám	pp.: 111–118., 205.	Debrecen 1999
------------	------------------	---------------------	---------------

Dorner József herbárium*

BUNKE Zsuzsanna

Magyar Természettudományi Múzeum Növénytára, H-1087 Budapest, Könyves Kálmán Krt. 40.

DORNER József Győrött született 1808. november 2-án és Pesten hunyt el 1873. október 3-án. Gyógyszerész-pályán indult, majd több kitérőt tett, élete utolsó 20 esztendejében pedagógusként működött. Legalább 47 éven át gyűjtött herbárium egész életén át gyarapodott. Ennek kisebb része saját gyűjtés, nagyobb része másoké. A gyarapítás intenzitása - szokatlan módon - évtizedről-évtizedre fokozódott, néhány rövid intervallumot kivéve. DORNER József utolsó életéveiben, gyógyíthatatlan szívbaj terhét is viselve, mind saját gyűjtései, mind a másoktól cserélt vagy kapott növények számát tekintve a maximumig jutott.

Az életrajzi adatok, a nekrológok nem vetnek fényt a DORNER- (illetőleg a névváltoztatás előtt THURNER-) család belső életére, esetleges intellektuális célkitűzéseire. Nem tudjuk, hogy a diák DORNER József mit ismert meg családon belül és azon túl a 19. század első negyedében szerveződő tudományos törekvésekből. Ami pedig az ő egyéni alkatára vonatkozik: „... ritka szorgalommal és nagy szenvedéllyel” végezte tanulmányait („... mit seltenem Fleisse und grosser Passion” (GRUNDL 1874)).

Gimnáziumi évei és gyógyszerész-alapképzése Sopron városához kapcsolódtak. Ehhez még egy sajátos színezet járult: „A fűvészet iránti előszeretetének fejlesztésére a soproni tartózkodás nagy befolyással volt” (SZINNYEI 1893). Egy másik hasonló adat az 1831-32-ben folytatott bécsi egyetemi tanulmányaira vonatkozik. A botanikus KALCHBRENNER (1875) szerint ENDLICHER István személye, példája erősen hatott a fiatal DORNER Józsefre. A *Genera plantarum* zseniális szerzője mellett más tanárok és számos egyetemi hallgató megismerése, Bécs tudományos élete is tágította horizontját és gyarapította botanikai kapcsolatait.

Összeállítva azoknak névsorát, akiktől DORNER a herbárium részére növényeket kapott (1. függelék), az első évekből számos gyógyszerész-(segéd?) nevét találjuk, „amicus” (barát) megjelöléssel, majd ismert osztrák botanikusok hosszú sorát.

A későbbi évekből szinte az összes magyar kortárs-botanikus neve megtalálható az összeállított lajstromban. A kapcsolatok jelentőségének megítélése, dokumentálása még nagyon sok munkát kíván. Az itt feldolgozott idő-adatok mindössze 225, különféle szempontú, „véletlen” kiemeléssel gyűjtött évszám besorolásával demonstrálják a Dorner-herbárium keletkezését.

A botanikusok tudják, hogy a gyűjtés időpontja és a meghatározás, a rendszertani besorolás között hosszú idő telhet el. Ismernünk kell a herbárium tulajdonosának életrajzát, ismeretségeinek kialakulását, hogy a folyamatokat megérthessük. Nagy segítséget jelentene DORNER levelezése; ebből azonban csak az 1846-ból származó, HEUFFEL János lugosi főorvoshoz intézett levél ismeretes, melyet KANITZ Ágost (1865) idézett. Remélhető azonban, hogy magánlevéltárakból és közgyűjteményekből ismeretessé válnak még lappangó adatok, amelyek DORNER rendhagyó életvitelének fordulataira és herbáriumának unikális példányaira magyarázatot adhatnak.

Dorner herbáriumából, amely legalább 15 000 lapot számlál, kiderül, hogy körülbelül 110 gyűjtővel állt kapcsolatban. Életpályáján végigtekintve kiemeljük a legjelentősebb cserepartnereket és számba vesszük azokat a kollégákat, akikkel szorosabb kapcsolatban volt, vagy akik a legnagyobb hatással voltak botanikusai működésére.

Ha Bánát-kutatásról, és a magyar flóra kiadásának kérdéseiről esik szó, HEUFFEL János és DORNER József neve együtt merül fel. HEUFFEL a Pozsony-megyei Modor (Modern, Modra) városkában született 1800-ban és a pesti Egyetemen szerzett orvosi diplomát. Élete legnagyobb részében mint tisztifőorvos tevékenykedett Krassó-Szörény megyében. Lehet, hogy DORNER futólag már korábban is találkozott vele Pesten. (Itt megjegyzendő: úgy látszik, hogy a fiatal gyógyszerész nem volt „bejáratos” az egyetemre, botanikuskeri növények nincsenek a herbáriumában.) Alapos ismeretség, sőt együttműködés azonban kettejük között csak DORNER bánáti utazása során, 1835-ben alakulhatott ki. Valószínűnek látszik, hogy a Dorner-herbáriumban található, az 1820-as évek közepéről datált értékes növények későbbben kerültek meghatározásra, és pedig eredetükben nem vármegyék szerint, hanem nagyobb régiók megjelölésével, mint „*Fl. Pannon.*, *Fl. Banatus*, és *Fl. Carpat.*”, (az utóbbi GERENDAY József 1835-ben a Felvidéken gyűjtött anyaga mellett). Egyetlen

* A cikk ábramelléklete a 205. oldalon található.

esetben Fl. Hung. Centralis helymegjelölés is előfordult (*Ceratocephalum orthoceras* 1871), de ez már HEUFFEL halála után volt.

Ebben valószínűleg a KITAIBEL Pál és SADLER József által is remélt Flora Hungarica előmunkálatait látjuk. Egyes herbáriumi cédulákon négyjegyű sorszámkok fordulnak elő, pl. „2276 Fl. Pannon. *Salvia verticillata*”. Bár HEUFFEL és DORNER kézírása határozottan megkülönböztethető, az előzőekben ismertetett anyagban mégis fejtörést okoz. Láthatólag konkrét, szoros együttműködésre törekedett a két botanikus.

A KANITZ Ágost által idézett, DORNER megindító ösztökéléseit tartalmazó terjedelmes levél tartalmát próbáljuk meg egybevetni a következőkkel. SADLER József egyetemi tanár nem sokkal korábban határozott hangon jelentette be a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók pécsi Nagygyűlése alkalmával egy nemzeti nyelven írott magyar flóra első kötetének kiadását. Ez a kosbornemek magyarhoni elterjedéséről szóló értekezés felolvasása során történt, adjunktusa, GERENDAY József által. (SADLER 1846). A tervet azonban SADLER feladta. (A szakirodalom adós az ő utolsó évtizedének lélektani elemzésével, ami talán erre is magyarázatot adhatna.) HEUFFEL és DORNER elhunytával pedig a terv hosszú időre elmerült és csak 1924-ben, JÁVORKA Sándor tevékenysége által valósult meg.

SADLER József még jól ismerte az idős és beteg, magányos KITAIBEL Pált, valamint az ő meg nem valósult törekvéseit is; belőlük néhányat meg is valósított. Figyelemreméltó, hogy SADLER saját, JANKA Viktor (1880) szerint „nagyszerű gyűjteménye” életének utolsó évtizedében saját gyűjtéssel már nem gyarapodott. Annál érdekesebb, hogy néhány növénypéldánya idő- és helymegjelöléssel DORNER József herbáriumában található! (BUNKE 1998). SADLER két intézményben töltött be vezető állást: a Magyar Nemzeti Múzeum természeti tárában és a pesti Egyetem orvosi karának botanikai tanszékén. Halála után két személy vette át feladatait, és mindkettőjük nevét ott találjuk a Dorner-herbárium gyűjtői között. Sajátos körülmény, hogy csak a korai évekből származnak e növények. Egyikük, a későbbi neves paleobotanikus KOVÁTS Gyula ("Julius von Kováts") SADLER halála után lelkiismeretes múzeológusi munkát végzett, de ezt és a Magyarhoni Földtani Társaságban folytatott tevékenységét is fel kellett adnia bémulása miatt. KOVÁTS Gyula egyazon évben halt meg DORNERrel, utóbbi azonban „*fáradhatatlan, buzgó tanár és gyűjtő maradt utolsó napjaiig*” ("Er verblieb ein unermüdeter eifriger Lehrer und Sammler bis zu seinen letzten Tagen", KALCHBRENNER 1875). A SADLER egyetemi helyére került GERENDAY József egy évtizednél hosszabb időt töltött ugyan a katedrán, de ebből az időszakból már nincs növény „az ő kezéből” a Dorner-herbáriumában. Érdekes, hogy a Királyi Magyar Természettudományi Társulat történetében volt olyan helyzet, amikor két növénytanai választmányi tagja is volt, GERENDAY és DORNER, de úgy látszik, herbárium-gyarapításról már nem esett szó közöttük (KÁTAI G. 1868).

Felmerülhet a gondolat, hogy DORNER szándékkal maradt távol a két nagy intézmény vonzásköréből. Lehet, hogy gátlások, sértődöttség is motiválták egyben-másban, ez azonban nem bizonyítható egy növénygyűjtemény összetételéből. Bizonyos azonban, hogy évek során mindjobban beleilleszkedett a tanári működésbe. Az akadémiai nekrológ szerint „*Kitűnő tanítási képességgel, világos eleven előadással bírt*” (KALCHBRENNER 1875). A herbáriumot, mely életművének tekinthető, nem csoda, hogy szeretett gimnáziumának szánta.

Számbavéve DORNER további jelentős kapcsolatait, elsők közt kell említenünk Anton ROCHEL egykori chirurgust, aki már 1820 óta az egyetemi botanikus kert főkertésze volt. Ami kettőjüket, a közismerten nyers, goromba embert és a szelíd, békeszerető gyógyszerészsegédet összekötötte, az a növénytudomány iránti elkötelezett tisztelet, és a Bánát iránti érdeklődés volt.

SADLER (1841-45) szerint „*A Bánság kitűnő, s a többi magyar flórától szembeszökőleg eltérő flórája miatt; úgy szintén azon oknál fogva is, hogy Magyarország ezen KITAIBEL, HEUFFEL és WIERZBICZKI stb. működése által elannyira kibúvároztatott*” terület volt. Érdekes egybevetni SADLER néhány évvel később papírra vetett szavait már idézett művéből (SADLER 1846): „*A növénydús, KITAIBEL, ROCHEL, HEUFFEL, DORNER s WIERZBICKI által szinte tökéletesen kizsákmányolt bánságban 39 kosbornemű tenyészik*”.

KITAIBEL legalább ötször járt a Bánságban, míg szülőföldjét csak egyszer kísérelte meg felkeresni (GOMBOCZ E. 1936: 278-307.). HEUFFEL a közeli Krassó-Szörény megyébe települt át Pozsony megyéből, ahogyan a gyógyszerész-chirurgus lengyel származású WIERZBICZKI is ugyanitt, Oravicabányán vert gyökeret Magyaróvár és Keszthely intézményei után (GOMBOCZ E. 1936: 405-426.). De mi ösztökélhette a fiatal DORNER gyógyszerészt arra, hogy 1835-ben áprilistól-októberig járja, kutassa a Bánát élővilágát, fürdőit? Aránylag nem sok a bánáti növény herbáriumában. Véletlen-e, hogy ROCHEL éppen abban az esztendőben második bánáti útján volt? Értékes folio-munkája már megjelent a tudósszöveget gyönyörű rajzokkal kísérve (ROCHEL 1828), és ekkor készült következő, csak oktav-méretű, de fontos információkat tartalmazó bánáti műve (ROCHEL 1838). Harmincnégy év volt a két Bánát-kutató között a korkülönbség, de - úgy látszik - ROCHEL kedvelte DORNERT, mert korábbi gyűjtéseiből (1815, 1822) is adott számára.

A barátként jelzett fiatal gyógyszerészek sora mellett van még egy „amicus”, akiről az utókor keveset tud. Ő SÁNDOR József, az udvari kamara fogalmazója, autodidakta botanikus, „*hazánknak legszigorúbb fűvésze*”

(NENDTVICH 1872). Talán akkor ismerkedett meg hivatalnokként DORNERrel, amikor utóbbit Pestre hívták a Helytartótanács Egészségügyi Osztályára. (Mint gyógyszerészességét rövid időt töltött már itt DORNER, de vajon hogyan hagyta el Pozsonyt és a saját tulajdonú patikát? Erre sincs válasz a herbáriumban.) A DORNER tartózkodó egyénisége ellenére „amicus Sándor”-ként jegyzett kolléga tevékenysége az egykori Egyetemi Gyűjtemény tanúsága szerint korlátokat nem ismerő volt. Kapcsolatuk valószínűleg csak az 1841-42-es évekre szorítkozott.

Körülbelül ezekben az években bukkannak fel „amicus Hanák” herbáriumi lapjai e piarista tanár életének korábbi szakaszából, mármárosi gyűjtéseiből. HANÁK János, a magyarországi állattani irodalom jeles feldolgozója, a nyelvújítás lelkes híve korán elhunyt. Részt vett a szabadságharcban (HANÁK 1849), amiről részletek is ismeretesek.

Lehet, hogy véletlenül köszönhető egy másik mármárosi gyűjtő számos növényének a Dorner-herbáriumba kerülése. GYÖRGY Józsefről van szó, a későbbi mármaroszi főrvosról, aki SADLER professzorsága idejében volt orvostanhallgató a pesti egyetemen. DORNER ebből az időből is kapott tőle növényeket, majd a Partium területéről - ahonnan igen kevés példány található a Múzeumban - küldött plántákat gyógyszerészgyakornok barátjának. Több mint egy évtizeden belül legalább öt évszám dokumentálja kapcsolatukat, de nem tudható, hogy személyesen is találkoztak-e, vagy csak leveleztek.

Mivel DORNER nem volt bejáratos a pesti egyetemre, azt sem tudjuk, láthatta-e GYÖRGY József disszertációját, melyben a szerző elsőként nyúl Magyarországon egy érdekes témához. „*A természeti testeknek lépcsőnkénti kifejlődéséről*” (De graduata corporum naturae evolutione dissertatio inauguralis physiographica) c. diplomamunka megvédésére 1836. március 15-én került sor (GYÖRGY 1836).

DORNER és a mármárosi főorvos arcképét szemlélve valami hasonlóságot fedezhetünk fel az elmélyedésre hajló szelíd arcokon, és talán depresszióra való hajlandóságot is. A DORNER-herbáriumban találunk egy 1872-ből való meghatározatlan *Trifolium* lapot, melyen „Irrenhaus” eredet olvasható - ez régi kifejezés az elmeegógyintézet megnevezésére. Talán ehhez a sejtett összefüggéshez tartozik KALCHBRENNER óvatos fogalmazása is: „*Kora özevységének sötét árnyai ereszkedtek életútjára*”. Bizonyára a tanítói hivatástudat volt az, ami nem engedte belevésni a depresszióba - tehetjük hozzá utólag, DORNER pályáját ismerve.

Érdekes, hogy DORNER is, GYÖRGY főorvos is meglehetősen új területekre léptek: „*gőrcsövi vizsgálatokat tettek*” (SZILÁGYI 1878). DORNER akadémiai székfoglalója szól a mikroszkopizálásról, ámbar csalódik az olvasó, aki gyakorlati ismertetést vár az ő műszerének eredetéről, nagytitási lehetőségeiről stb. GYÖRGY Józsefnek pedig „*mindenét semmivé tette*” a tüzvész, amely 1859. augusztus 9-én pusztított Mármaroszigeten.

Abból az időből amikor DORNER a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett (1858), majd néhány év múlva a pesti Evangélikus Gimnázium meghívta tanárának, két herbáriumi kapcsolat tűnik szemünkbe. Egyikük Ignaz GRUNDL dorogi „parochus” (plébános), FEICHTINGER Sándor mellett Esztergom megye és a Pilis-hegy fáradhatatlan kutatója, aki több mint másfél évtizedes ismeretség után szép nekrológot ír majd DORNER József munkásságáról a magyar botanikusok számára oly fontos bécsi Österreichische Botanische Zeitschrift (ÖBZ) c. folyóiratba (GRUNDL 1874). A másik SADLER egykori szorgalmas munkatársa, a „*kitaibeli vonal*” hűséges követője, Bernard MÜLLER gyógyszerész, gondos növénygyűjtő, nagy cserélő. (Míg GRUNDLnak szokása az évszámok jelzése, MÜLLER ezt általában mellőzi). Tőle a „szalak” egy Ercsiben működő uradalmi orvoshoz vezetnek: TAUSCHER Gyula („Julius August Tauscher”) majdnem ismeretlen személyéhez (BUNKE 1998). Valószínű, hogy DORNER gyakran találkozhatott MÜLLER Bernáttal, az pedig bizonyos, hogy DORNER ott járt, és maga is gyűjtött növényeket TAUSCHER lakóhelye és egyben kutatási területe körül. Ezt igazolják 1868-71 közötti herbáriumi adatai: „auf Schottergrund an den Ercsiner Weingärten hinter dem Herrschaftl. Granarium”; „insulae Csepel prope Ujfalu Schilling”; „Szinátelep prope Ercsi”; „Ercsi kis sziget nedves parti homokon”; „Herrschaftlicher Park in Ercsin”; „schattige Grasabhänge an der Eötvös Kapelle bei Ercsin”; „ad margines vinearum prope Granarium dominii Ercsi”.

A hazai szakirodalomban alig találunk adatot TAUSCHER doktorról. A közelmúltban egy növénytári számbavétel során derült fény nagyszámú külföldi kapcsolatára (100 körüli). Ezek közül különösen a Dél-Oroszországban élt Eduard LINDEMANN emelkedik ki, aki maga is 800 személytől kapott növényeket, és számos magyar botanikussal cserélt. Említésre méltó ritkaságok találhatóak az edinburgh-i Botanikuskertből TAUSCHER részére küldött anyagban is a régi gyűjtők duplumpéldányaiból.

Az ercsi uradalmi orvos életideje mindössze 50 esztendő volt; a diploma megszerzése után egy ideig az olasz hadszíntéren teljesített szolgálatot. Későbbi, elszigetelt életformájában sem a Múzeum, sem az Egyetem kapcsolatrendszerét nem használhatta. JANKA Viktor múzeumőr idejében került a Tauscher-gyűjtemény vásárlás útján a „füvészetű tárba”. A Tauscher-gyűjtemény további sorsára nézve érdekes dokumentum az utókor számára a Folio 190. számú katalógus, melyet JANKA Viktor rendelkezésére „az osztály napidíjasa” vezetett. Ő minden egyes herbáriumi lapról felvette az adatokat. (NB: a 9000-nél több növénynevezéssel)

felölélő munka során valami elfogyott: vagy a Múzeum pénze, vagy a napidíjas munkaereje, vagy a múzeumőr, JANKA Viktor türelme. Mindenesetre a lajstromírás megszakadt körülbelül a 169. nemzetség után). Ez egyébként abban a történelmi pillanatban esett, amikor - KITAIBEL klasszikus herbáriumán kívül - a Tár hat „főbb gyűjteményét” egyesítették „egy nagy közös gyűjteménybe”. (JANKA 1880). HAYNALD Lajos kalocsai érsek még élt: gyarapította, rendezte hatalmas herbáriumát és az csak halála után jutott - szakkönyvtárral és szekrényekkel együtt - a Múzeum tulajdonába. TAUSCHER Gyula gyűjteménye volt akkor a megelőző múzeumi szerzemény.

JANKA Viktor napidíjasának lajstromában DORNER József neve nem bukkan föl; majd csak később a HAYNALD-hagyaték Múzeumba érkezésével, a benne foglalt HEUFFEL-herbárium részeként érkezett néhány DORNER-gyűjtés. DORNER József herbárium a maga egészében egyébként körülbelül 80 esztendővel a gyűjtő halála után érkezett ide a Természettudományi Múzeumba.

DORNER gyűjteménye összetételét tekintve egyszerű: a gyűjtő érdeklődése a Kárpát-medence őshonos növényeire irányult; exotákat, dísz- és haszonnövényeket nem találunk benne. Saját florisztikai kutatásaihoz összehasonlító anyagot kapott Közép-Európa számos botanikusától. (Jegyzeteim készítése során csak egyetlen Európán kívüli növény akadt kezembe, a Labrador-félszigetről). Gyógynövények iránti speciális érdeklődésre sem utal herbárium; ha annak idején a gyógyszerészképzéshez hozzátartozott is egy ilyen gyűjtemény, az valószínűleg ott maradt a patikában, amikor a gyűjtője eltávozott.

Ami a növény példányok preparálásáról, az jó közepesnek mondható, színvonala nem mindig éri el pl. Bernard MÜLLER egyenletes gondosságát, amely még megközelítette a „régiek” nagyszerű préseléstechnikáját és preparálásmódját.

Áttekintést szerezve a DORNER-herbárium jellegzetességeiről, feltűnik, hogy ha - más gyűjtő helyett - ő írja meg a cédulát, a személyeknél csak amicus vagy Prof. jelzők szerepelnek. Ez azért érdekes, mert az (idősebb?) kortársak gyűjteményeiben gyakori a „Dominus” és „Clarissimus” szó is ragozott, rövidített alakban, amelyek még az irodalomban is előfordulnak, pl. HEUFFEL doktori disszertációjában: „Legi cum Cl[arissimo] D[omino] SÁNDOR in monte Pilisiensi” (*Veronica montana*, HEUFFEL 1827).

Úgy látszik, DORNER nem vett részt az úgynevezett exsiccata-sorozat kiadásában sem. HEUFFEL János, mint a Regensburgi Botanikai Társaság aktív tagja először egyedül, később WIERZBICZKI Péterrel együtt „szárított bányai növényeket” kínált cserére vagy vásárlásra a regensburgi Flora folyóirat lehetőségét felhasználva (HEUFFEL 1833, HEUFFEL - WIERZBICKI 1839). Az 1790-ben alapított társaságnak 38 magyar, vagy magyar földön működő tagja volt KITAIBEL Páltól DEGEN Árpádig; érdekes, hogy DORNER József nem kívánt a tagok sorába lépni, bár ajánlója biztosan lett volna.

A herbáriumi cédulák szükségessége, de információ-anyaguk szakszerű. Néhány alkalommal utalás olvasható felesége, Anna gyűjtéseire, idős édesapja pihenőhelyére a Budai-hegyekben. DORNER saját gyűjtései esetében a herbáriumi cédulák szövege sokszor klasszikus latin, éppúgy a kezdeti (1820-as) években, akár csak az utolsó évtizedekben. Ennél azonban jóval nagyobb a gót betűvel írott németnyelvű cédulák száma. (Valószínűleg ez volt a család anyanyelve.) Kisebb számban találunk helyes magyarsággal írott információkat is. Nem lehet egyszerű magyarázatot találni arra, mikor, miért váltott át egyik nyelvről a másikra.

Vannak - bizonyára terepen - ceruzával írt, ideiglenesnek szánt cédulái, amelyek végülis nem írtak át. Ha az apró, négyzet alakú papírdarabka hátára írt még valamit, azt „Vertatur” (fordíttassék) szóval jelezte.

Az egész Dorner-gyűjtemény egységes abból a szempontból, hogy merített-papír jellegű ívekre van felragasztva, a mai szokással azonos módon keskeny, enyvezett papírcsíkokkal. Az ívek vízjele „Diósgyőr szabvány” szavakból áll. Valószínű, hogy eredetileg DORNER kettős ívekben felragasztás nélkül tárolta a préselt növényeket. Jelenleg a Múzeumban egyedül KITAIBEL Pál herbárium a van így, eredeti állapotában, kettős ívekben, ragasztatlanul.

A herbáriumi cédulák papír-anyaga változó, méretük megközelítőleg azonos. Ellentétben számos kortársával, DORNER József e célra nem sokat költött. Ugyanakkor már soproni, 1826. évi gyűjtéseivel ez áll rajta puritán tipográfiai munkával:

Hrb. J. Dorner.

és előfordul ugyanez a fejléc a 4 évtizeddel későbbi cédulákon is.

Sajátságos, egyetlen (?) alkalommal felbukkanó, nyomtatott fejléc szerepel egy *Ranunculus polyanthemos* íven:

"Magyar Nemzeti Museum Pesten

Dorner"

Amikor a Dorner-gyűjtemény a Múzeumba került, akkor már több évtizedes szokás szerint - beosztás előtt - minden egyes lapjára bélyegzőt ütöttek a cédula fölé, jelezve az utókor számára az egyes ívek eredeti hovatartozását. Így készült ebben az esetben is, a következő feliratú keretes bélyegző:

HERBARIUM J. DORNER

Ezenkívül nyilvántartási folyószám került (ahogy ma is) minden ívre; erre a - jelenleg már hatjegyű - számról szokás hivatkozni pl. típus-anyag kijelölése alkalmával. (A Növénytárban, a két virágosnövény-törzsgyűjteményben a szakterületen használatos Engler-rendszerben kerülnek beosztásra a fajok; Dalla-Torre et Harms nemzetség-számok szerint, ezen belül a fajok abc-sorrendben.)

Az 1960-as években, több részletben, főleg a nyári hónapokban megtörtént MARGITAI Antal, WAGNER János, DEGEN Árpád, POLGÁR Sándor, LENGYEL Géza gyűjteményeivel együtt DORNER József herbáriumának beosztása is a Herbarium Carpat-Pannonicum és Herbarium Generale gyűjteményekbe, párhuzamosan a Tár muzeológusai által folyamatosan gyűjtött növényföldrajzi és vegetációtérképezési kutatást szolgáló anyaggal. A virágosnövény-ívek száma ekkor már jóval meghaladta az egy milliót.

Minden esztendőben sor kerül a múzeumban az alumínium-szekrényekben a múzeumbogár elleni vegyszer-kezelésre. A Dorner-herbárium is részesülhetett annakidején valamilyen védelemben még az ő otthonában, majd a gimnáziumban is. Mindenesetre ma is ép állapotban találják a Múzeumot gyakran látogató bel- és külföldi kutatók DORNER anyagát.

Sem a múlt századbéli, sem a mai kutatók előtt nem ismeretlen DORNER József munkássága. A göttingeni egyetemi gyűjteményben például több más magyar botanikus anyaga mellett, tőle is számon tartanak 1840-ben érkezett bánáti növényeket (WAGENITZ 1982).

Világszerte folyik és a Magyar Természettudományi Múzeumban is megkezdődött a számítógépes nyilvántartás bevezetése. Számos lappangó érték kerül majd napvilágra és új összefüggések kibontakozása adhat új lendületet a régi gyűjtemények kutatásához. De ettől függetlenül is bizonyos, hogy a Dorner-herbárium mindig hiteles dokumentáció-anyag lesz és marad minden idők botanikusai számára.

Irodalom

- BUNKE Zs. (1997): Ungarische- und Ungarn tätige-Mitglieder der Regensburgischen Botanischen Gesellschaft. - *Annales Historico-Naturales Musei nationalis hungarici* **89**: 197-213.
- BUNKE Zs. (1998): Herbarium Sadlerianum - *Annls hist.-nat. Mus. natn. hung.* **90**: 257-281.
- GOMBOCZ E. (1936): A magyar botanika története, A magyar flóra kutatói. - Magyar Tudományos Akadémia, Bp. pp.: 278-307.
- GRUNDL, I. (1874): Josef Dorner - *Oesterreichische Botanische Zeitschrift (Wien)* **24** (2): 61.
- GYÖRGY J. (1836): A természeti testeknek lépcsőnkénti kifejlődéséről (De graduata corporum naturae evolutione - diss. inaug. physiographica) - Pestini, Typis Trattner-Károlyiano - 30 pp.
- HANÁK J. (1849): Az állattan története és irodalma Magyarországon - Pesten - XVI + 220 pp. Arcképpel
- HEUFFEL J. (1827): Diss. inaug. med.-bot. de distributione plantarum geographica per comitatum Hungariae Pestensem - Pestini- Typis Nobilis Mathiae Trattner de Petróza - 40 pp.
- HEUFFEL J. (1833): Verzeichniss getrockneter Banater-Pflanzen die zum Tausch oder Verkauf angeboten werden - *Flora (Regensburg)* **16**(3): 25-28.
- HEUFFEL J. - WIERZBICKI P. (1839): An kündigung von Banater und Siebenbürger Pflanzen zum Verkauf und Tausch - *Flora* **19** (1): 11-17.
- JANKA V. (1880): A Magyar Nemzeti Múzeum fűvészeti osztályának történetéhez - *Természetrajzi Füzetek* **4**: 14.
- KALCHBRENNER K. (1875): Dorner József emléke. (Arcképekkel) - *Értekezések a természettudományok köréből* **6** (2): 3-10.
- KANITZ A. (1865): Versuch einer Geschichte der ungarischen Botanik - *Linnaea (Halle)* **33**: 197-202.
- KÁTAI G. (1868): A K. M. Természettudományi Társulat története alapításától fogva máig - Bucsánszky Alajos, Pesten - IV + 248 pp.
- NENDTVICH K. (1872): Frivaldszky Imre. - *Értekezések a természettudományok köréből* **3**: 1-30.
- ROCHEL A. (1828): *Plantae Banatus rariores* - Typis Ludovici Landerer de Füsksut, Caes. Reg. priv. Typographo-Pestini, IV + 84 + [8] + Tab. XL + [4].
- ROCHEL A. (1838): *Botanische Reise in das Banat im Jahre 1835*. - Pesth - Gustav Heckenast - Otto Wigand - 90 pp.
- SADLER J. (1841-45): A magyarországi fűneműek családjának földrajzi elterjedése - A Kir. M. Természettudományi Társulat Évkönyvei I. szerkeszté Török József - nyomtatott Beimel Józsefnél. pp.: 141-162.
- SADLER J. (1846): A kosborneműek (Orchideae) földrajzi elterjedéséről Magyarhonban - A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécsen tartott

- hatodik nagygyűlésének munkálatai - kiadá Hölböng Miksa - pp.: 296-303.
 SZILÁGYI I. (1878): György József orvostudor rövid életrajza - MOTVándorgyMunk 19: XXV-XXX. Arcképpel
- SZINNYEI J. (1893): Magyar írók élete és munkái II. kötet. - Hornyánszky Viktor könyvkereskedése, Bp. pp.: 1019-1022.
 WAGENITZ, G. (1982): Index collectorum principalium Herbarii Göttingensis. - Selbstverlag des Instituts, Göttingen - 214 pp.

I. FÜGGELÉK. DORNER JÓZSEF BOTANIKAI KAPCSOLATAI A HERBÁRIUMI ADATOK TÜKRÉBEN

Azok névsora, akikől növényeket kapott; gyűjtőhelyek a korabeli írásmóddal; a gyűjtés évének 3. és 4. számjegye.

Rövidítések: am. = amicus = barát/om

com., comm. = communicavit (commendavit?) = átadta, közvetítette, megosztotta (ajánlotta?)

Pharm. = pharmacopoeus (latin) Pharmazeut (német)

- ANDERSON, N. J. 45
 ASCHERSON, P. 72
 BARTH, J. 70, 72, comm. TAUSCHER
 BERNARD, G. Tyrol, ex Alpe Schleern 72
 BORBÁS, V.
 BOTHÁR Dániel tanár, Nagyszalók 66
 BRANDMAYER, E. Tyrol, Lienz 72
 BRASSAI Sámuel 39 comm. KOVÁTS Gy.
 BROWN, TH. Geneve 71, 72, comm. SONKLAR
 CSATÓ János főispán, Retyezát, Koncza 65, 66
 CSEKY ? Pharm. Mag. Cottus Castriferrei 30
 CZAGL, A. Vienna
 DEGENKOLB, H. 65
 DOBAY, Gy. Poson 28, 33, 42, pharm.
 DOLLNER, G. Salzburg, Tyrol, 31, számos lap
 Frau DORNER, Anna Pest-Buda, Vác 63, 64
 DUFTSCHMIED, J. Linz 56
 EBENHÖCH Ferenc plébános Koronczó, RÓMER Flóris barátja (NB.: *Bakonyi levelek*)
 FÁBRY, S. Rimaszombat 68
 FAVRAT, L. Canton Wallis 70
 FEICHTINGER Sándor esztergomi főorvos, Kéménd 62
 FENZL, E. Tyrol, Gamskogel (bécsi tanár, HAYNALD érsek mentora)
 FILLINGER Gábor egri ciszter tanár
 FRIES, Elias Stokholm 35, világhírű mikológus
 FRITZE, R. Rybnik 69
 FRIVALDSZKY Imre (jeles entomológus, Balkán-kutató) Mehadia 37
 FUCHS, ? dr. Chemiae, Schneeberg 31
 FÜRSTENWARTER, Kärnten, Stein 64, 69
 am. GAMAUF, Ruszt, Sopron m. 26
 GERENDAY József (rövidítve mint „Grday” is) Rozsnyó, Kásmark stb. 35
 GIOVANELLI, Seiseralpe bei Bozen
 GRAF, S. Laibach, Loibel-Berg, Nanos
 GRUNDL, Ignaz dorogi plébános, Gran, Helemba, 53, 62, 68, 69
 GYÖRGY József egyetemi hallgató később mármarosai főorvos, Pest, Buda, Vác, Lanka (Szatmár), Msziget, 31, 33, 34, 40, 42
- HAFFNER, J. Styria, Reichenstein, 30, 31, 32
 amicus (vagy Rever. is) HANÁK János Marmaros, 42, 46
 HANTÓ Lajos Csabony, Duna-Vecse, Nadas, 56, 57
 HAYNALD Lajos mint gyulafehérvári püspök Csík, 58
 HAZSLINSZKY Frigyes, Kesmark, Drevenyik 66 (főleg mint mohász ismert)
 Dr. HELFER, J. W. Szizilia 31,
 amicus HENTER, Buda, Hermannstadt, Déva 1828; pharm.
 amicissimus HEUFFEL János dr., Lugos, Cserna stb.
 HINTERHUBER, J. Pharm. Prof., Salzburg
 HOLUBY, J. L. Udvarnok, Trencsén 63, 70
 HUGUENIN, A. Chambery
 JÄGGI, Helvetia, 70
 JANKA Viktor Sz. Goth., 69, 70
 JURÁNYI Lajos Fertő-tó?
 KARL, W. Nordböhmen, 53
 KERNER, Anton Innsbruck, ? 71
 KISS I. Előszállás, Kis Székely, Com. Fehér, Tolna 71 NB: van 77 is !
 KLING, Mehadia, 35
 amicus KOCHMEISTER ? Budae 28, pharm.
 KÖHLER, C. Bromberg, 68
 KOTSCH, ? Retyezát, 34
 KOVÁTS Gyula (vagy Julius von Kováts), Kolosvár, Marosvásárhely, 34, 41, 43
 KRŽIŠCH, J. F. Rosindol 53, 56, comm. GRUNDL
 LANDOZ J. kolozsvári francia származású tanár, comm. J. v. KOVÁTS
 LOJKA, H. Retyezát ad Malomvíz, 73
 MÁRKUS A. Berg Koppa bei Neusohl, Prassiva 65
 MARTINI, ? Cserna 35
 MAUKSCH, Thomas comm. GERENDAY József
 amicus MÜLLER, Bernard, Marmatia, Budae, Pilis, ... 63, pharm.
 NEILREICH, A. osztrák flórakutató, 53
 NOË, Wilhelm Flumen, Fiume, Rijeka pharm., később Közel-Kelet-flórakutató, Bot. Kert ig.
 NORDSTADT, Skane Balsberg

- OBERLEITNER, F. Tauern, 67
 OKENFUSS (Ocken-?) Sarko 34, HENTER-kapcsolat
 OSEÉN, B. Smaeland, 56
 PETTER, F. Prof. Spalato
 POHL, J. E. Prof. Vienna, 37
 PRANTL, K. 71, comm. ?
 REICHENBACH, H. G. L. exciccata-anyag
 REINDL?, ? Poson 28
 RÉSELY Mihály esperes Somorja, sylva Pomlé,
 Várkony, (Carlsbad com. GRUNDL)
 ROCHEL, Anton Rovnye, Chocs, Banat, 15, 22, 35
 SADLER József Prof. Szolnok, Promotor, Tothfalu
 43, 47, 48
 SAJÓHEGYI „studiosus”, in agro Pestinensi, 71
 amicus SÁNDOR József Buda, Schwabenberg, 42,
 43
 SCHLICKUM, J. Langenthal a/d Mosel, 72
 SCHLOSSER, J. C. Agram? Zagreb
 SCHNELLER, A. Preßburg, Futak, 70
 SENDTNER, O.
 SIEBER, F. W. Corsica exciccata-lap, még egy
 „comm. Prof. Brassai 39”
 SIEGFRIED, H. 70
 SHUTTLEWORTH, R. J., Scotia, 36
 SIMONY, F. mineralógus, Tyrol
 SONKLAR, C.
 Soc. Helvétique Neuchatel 70
 DORNER József halála (1873. október 3.) utáni gyűjtés az anyagban pl. ROXER Gyula (Julius ROXER) és
 Eduard KOSEMPEL, Com. Szepes, Poprád 1876, BAUMERTH J. 1880, sőt „Herb. J. Roxer”, Herculesfürdő
 1889! (NB: nincs kizárva, hogy ROXER Gyula kapcsolatban volt Dr. TAUSCHER ismeretségével).

2. FÜGGELÉK. DORNER JÓZSEF ÉLETRAJZI ADATAI

1808. november 2-án született Győrött. Elemi iskolát és al gimnáziumi osztályokat ugyanitt végezte.
 1824-27 között Sopronban fejezi be gimnáziumi tanulmányait, majd a Kochmeister-patikában gyógyszerészségként alkalmazták.
 1828-29: Pest és Pozsony patikáiban gyógyszerészség.
 1831-32: a bécsi egyetemen tanul;
 1835. áprilistól októberig tanulmányúton a Bánátban.
 1836: megszerzi a Magister Pharmaciae fokozatot; gyógyszer-tulajdonos Pozsonyban.
 1839: megjelenik műve, Das Banat.
 1841-ben Pesten alkalmazást nyer a Helytartótanács Egészségügyi Osztályán.
 1845: megnősül.
 1847-ben belép a Királyi Magyar Természettudományi Társulat tagjai sorába.
 1848-ban báró EÖTVÖS József alkalmazza a kultuszminisztériumban tehetsége és tudományos munkássága elismeréséül. Résztvesz a szabadságharcban.
 1849: DORNER elveszíti minisztériumi állását.
 1853: a szarvasi evangélikus gimnázium meghívja természetrajz-tanárnak, itt 7 évig tanít.
 1858: a M. Tudományos Akadémia felveszi tagjai sorába
 1860: a pesti evangélikus főgimnázium hívja meg tanárának; itt 13 évig tanít.
 1873 október 3-án Pesten meghal.

3. FÜGGELÉK. AZ ÉLETRAJZBA BEILLESZTHETŐ HERBÁRIUMI ADATOK

- 1826: „Circa Sopronium”
 1827: „Circa Posonium”
 1835: „inter frutices ad Thermas Herculis Jul.”
 1848: „auf Maisfeldern am Rákos bei Pesth”
 1850-52 között alig van adat!
 1858: „Maczó-ér bei Szarvas”
 1863: „legit uxor Anna” (valóban csak 18 év múlva kezdett gyűjteni, mint tanár-feleség Pest-Budán?)
 1865: „im Mühlgraben unter Weidengebusch (sic.), bei Tolmács Nógr. Comit. 16. Aug.” vajjon nem HAYNALD Lajos egykori gyulafehérvári püspökkel akart a nógrádi Szécsényben találkozni?

- 1866: „Feuchte Wiesen in der Szarvaser Weidenau” lelátogatott - talán hivatalosan? - a szarvasi gimnáziumba?
 1866: „feuchte Wiesen an der Theiss pußta Szikra bei Kecskemét an der holt Tisza”
 1869: „Neupester Hafensinsel”, „Grabhügel meiner Nina”
 1870: „steinige buschige Abhänge am Eisenbahn-Tunnel bei Pressburg”, „Triest” (milyen szép írás!)
 1871: „sandige Grasplätze im neuen kerepeser Friedhof”, „Csiker Weingärten hinter Budaeörs”, „schattige Grasabhänge an der Eötvös Kapelle bei Ercsin”
 1872: „Irrenhaus”, „Palotaer Waldel”
 1873: „außerhalb Gödöllő”, „Cassoviae 26. Jul.”, „Kohlencoloniebei Fünfkirchen”, „Kohlbacher Wasserfall 29. Juli”, „Poprad-Felka 31. Jul.” (Ez volt halála éve).

4. FÜGGELÉK. DORNER JÓZSEF IRODALMI MUNKÁSSÁGÁNAK ADATAI

- 1839: Das Banat in topographisch-naturhistorischer Beziehung ... - Pressburg
 1841: Das Ganze der Essigfabrikation theoretisch und praktisch abgehandelt - Pesth
 1843: Der vollständige Betrieb der Branntweinbrennerei ... - Pesth
 1845: Buda vidékének s illetőleg Magyarországnak égaljviszonyai ... Új Múzeum
 1853: Die Traubenkrankheit nach den neuesten Erfahrungen u. Ergebnissen - Pesth
 Rajzok a növények életéből I. Növényvilág és az ember II. Növénysejt - Szarvasi ág, ev. főgymn. Tudósítványa
 1854: A természettudományok studiumáról - uo.
 1855: A phanerogamák termékenyítése és az embryo képződése - uo.
 1858: Az ásványtan elemei - Pesth
 1859: A czukorról és a keményítőről - Szarvasi ág, ev. főgymn. Tud.
 1860: Szarvas vidéke és a m. alföld, természetrajzi vázlat - uo.
 1860: A görcső történelmének és alkalmazásának vázlat - M. Akad. Ért. Math. és Term. közl.
 1862: Pest-megye viránya összehasonlítva A. - Ausztria virányával - Pesti ág. ev. gymm. Értesítvényében
 1863: Az állattan elemei - I. Az emlősök II. Madarak, hüllők és halak II. Gerinczelen állatok
 1863: Die Cuscuten der ungarischen Flora Aus dem Ungarischen übersetzt v. Ascherson, berichtet u. ergänzt vom Verfasser - 1868
 1864: Budapest tölgyei, adalék a tölgyek históriájához - uo.
 1864: Az Ásványtan elemei - Pesth - 2. és 3. átdolg. kiadás
 1864: A magyar virány cuscutái - M. Orvosok és Természetvizsgálók Munkálatai IX.
 1864: Az állattan elemei I-II. 2. jav. kiadás 1872, 1874
 1864: A növénytan elemei - Pesth
 1865: Ásványtan felsőbb tanodák számára - Pesth
 1872-73 Magyar Tanügy - könyvismertetések
 ? Pester Lloyd - tanügyi rovat

Több értekezést olvasott föl az akadémián és a term. tud. társulatban, melyek nem jelentek meg (SZINNYEI 1893)

Ábramelléklet

Bunke Zs.: Dorner József herbárium címmű cikkéhez (pp.: 111-118.)

1. ábra. A ritka cédulák egyike, melyet Dorner aláírt.

*Jp nägna zö nätrafägen
 äg unan id sonläufig
 Lixhopetrum nemorum.
 Dorner*

4. ábra. A viszonylag kevés magyar nyelvű cédulák egyike.

*Salvia vericillata L.
 Succernaföwek melin kon.
 Dororon Jun. 860. Szarvas.*

2. ábra. Dorner felesége által gyűjtött növény nyomtatott fejléces cédulája.

Hrb. J. Dorner.

*Oxleya grandiflora
 lapidosis in sen Hoffm.
 vineas M. Pit. Gerardi Burs
 legit h. l. Anna Maria
 1863.*

3. ábra. Nincs két hónap sem Dorner haláláig, mégis még mindig új lappal gyarapodik a herbárium.

*Symphoricarpha Wanneri
 Heuff.
 in rapium fissuris m. Redgerath
 ad Malomvir Catt. Hungar in
 Franssyk. legit Szejka
 7 Aug. 1873.*

5. ábra. A Heuffel által leírt *Dornera* genus a szinonimok között olvasható.

Nr. 56 sz.
 Magyar sásfélék, szittyófélék, gyékényfélék és békahuzogányfélék gyűjteménye.
 Kiváltság a budapesti m. kir. állami vetőmagvizsgáló állomás.
 Cyperaceae, Juncaceae, Typhaceae et Sparganiaceae Hungaricae exsiccatae
 editae cura instituti sementi examini. reg. hung. budapestinensis.
 Carex pyrenaica.
 Wahlbg. in Vet. Akad. Handl. Stockh. XXIV: 139 (1803); A. et G. Syn. II: 2: 17; Kükenth. in Engl. Pflanzl. IV: 20: 104.
 Syn.: C. Fontanesiana Lam. et D. C. Fl. franc. ed. 3 III: 102 (1805).
 C. Ramondiana Lam. et D. C. l. c. 2: 101 (1805).
 C. pulcherrima Ramond. ex Four. Voyag. Suppl. III: 256 (1822).
 C. demodata Lapoyr. Hist. abr. Pyrén. Suppl.: 141 (1818).
 C. Marchandiana Lapoyr. l. c. (1818).
 C. micropoda C. A. Mey. in Mém. Acad. St. Pétersb. I: 210 t. VI. (1831).
 C. Grossackii Heuff. ex Boott Fl. austr. IV: 148 (1807).
 Callistachys pyrenaica Heuff. in Flora XXVII: 528 (1844).
 Dornera alpina Heuff. in Schur Enum. pl. Transs. 435 (1866).
 Pajllophora pyrenaica Schur l. c. (1866).
 Pyrenaensis sás.
 3 Júl. — Sept.
 Fogaras-mező. Comit. Fogaras.
 A Budaörsölgy Buzsán felőli furdásos füves tajton s a Dúlőssé szőlő. In herbois irrigatis vallis Buzica sub m. Palatinaljon; kb. 1700—2000 m. m. a. t. sz. f. Buzsán et in locis similibus circa lacum Buzica. Sol. schist.; alt. c. 1700—2000 m. a. m. (szelvények jelenléte nincs).
 Szedte: } Z. Zsák. 22.—23. VII. 1910. Nr. sz.
 Legit: }

6. ábra. Egy Dorner által leírt faj cédulája.

*Carex brachyantha Dorner.
 24. IV. 1819.
 In pomariis subhumidis ad vallonem
 Malomvölgy pr. Fostory.
 Regio plantitiei m. 80.*